

Föreningen Sveriges Fäbodbrukare (FSF)
Pauline Palmcrantz
Björkbergsv 74, 793 60 Siljansnäs
pauline@sockenkontor.se

Siljansnäs 090615

Gävleborgs Fäbodförening
Calle Höglund
calle.hoglund@telia.com
Värmlands Säterbrukarförening
Kerstin Elofsson
k.elifsson@hotmail.com

Till;
Övervakningskommittén för Landsbygdsprogrammet

Fäbodbrukarnas synpunkter till Övervakningskommittén angående det svenska fäbodbruket och hanteringen av betesmarkerna i landsbygdsprogrammet

Sammanfattning

För att bibehålla och utveckla de miljö-, kultur- och andra värden som kan förknippas med småjordbruk med fäboddrift i det traditionella jordbrukslandskapet i skogs- och fjällbygderna måste ekonomin i dessa verksamheter förbättras och nu åtminstone återställas till lägst den nivå som gällde före den omotiverade och stora försämring som genomfördes i samband med inträdet av nuvarande Landsbygdsprogram.

Fäbodbrukarna föreslår därför att även miljöersättningen till fäbodbruket ska utökas. Antingen genom höjning av ersättningarna i betesstödet eller till fäbod i bruk, eller en motsvarande uppjustering av tillämpade arealfaktorer.

I det följande utvecklar vi våra skäl för detta samt vår syn på fäbodbrukets roll i en hållbar samhällsutveckling.

Bakgrund

Det svenska fäbodbruket nyttjar utspridda arealer naturliga betesmarker inom fäbodområdet, främst i norra Svealand och södra Norrland och fortfarande företrädesvis genom mulbete med frigående djur i skog och fjäll. Historiskt omfattade fäoddbete och annat extensivt utmarksbruk vida större arealer i skogs- och myrland samt fjällområden i de övre delarna av landet.

Fäbodbrukarna utgör nu en relativt liten krets småbrukare med begränsade resurser och svag representation i offentliga sammanhang. Vi har under senare år återkommande och i olika sammanhang framfört synpunkter och önskemål kring behovet av dialog, ökad kunskap om och ökad uppmärksamhet på fäbodbrukets utsatta situation och oklara villkor. Inte minst i samband med miljömålsarbetet men också i samband med utformningen av landsbygdsprogrammen, där vi utgår från ett förvaltningsperspektiv på de små kultur- och naturvårdsjordbruken, småjordbruk med fäboddrift samt främst fäbodbruket som lokal och traditionell verksamhet i enlighet med artikel 8j i konventionen om biologisk mångfald. Vi söker fortfarande möjligheterna för dialog och ömsesidig kommunikation kring våra intressefrågor och vår roll i en långsiktigt hållbar utveckling.

Vi vänder oss nu åter till Övervakningskommittén för att fästa uppmärksamheten på behovet av förbättrade villkor för fäbodbruket samt de ofullständigheter och oklarheter som råder i den administrativa hanteringen av det svenska fäbodbruket, också i samband med utformningen av Landsbygdsprogrammet.

Vi vill även nu referera till våra tidigare skrivelser, dels med anledning av miljömålsrådets fördjupade utvärdering på remiss 2008, dels till SJV/SKS uppdrag om anpassning av Landsbygdsprogrammet...med anledning av översyn av jordbrukspolitiken (Jo 2008/3869), se vidare bifogade bilagor.

Fäbodbruket och betesmarkerna

Det idag kvarvarande fäbodbruket representerar det historiskt mycket mer omfattande extensiva markutnyttjandet i form av utmarksbete i skog och fjäll över stora delar av vårt land. I stora delar av den svenska fäbodregionen med betydande omfattning långt in under efterkrigstiden, alltså under modern tid. Detta representerar då huvudfåran för markanvändningen inom detta område under historiska tidsrymder, ett faktum som rimligen ska beaktas i samband med avvägningar i beslut om markanvändning och bevarande av den kulturellerade mångfalden, liksom i samband med utformningen av förutsättningar och villkor för fäbodbruket som levande kulturarv och bevarande av lokal och traditionell kunskap. Kanske det kan tyckas att vi gör anspråk på ett oproportionerligt stort utrymme för fäbodbrukets frågor betraktat utifrån fäbodbrukarnas låga numerär och fäbodbrukets idag relativt blygsamma ekonomiska omsättning. Så kommenteras ju också stundom våra synpunkter och inspel, men vi vill ändå hävda att det finns goda skäl att beakta fäbodbruket. Dels på grund av att fäbodbruket representerar stora immateriella och mervärden som till avgörande delar inte fångas upp nuvarande samhällsekonomiska och redovisningssystem. Dels genom att fäbodbruket har en direkt och indirekt betydelse på olika sätt för många fler aktörer i en stor del av landet; Så utgör fäbodbruket en del av en regional identitet och har bland annat sin betydelse som miljöfaktor och upplevelseprodukt för turismnäringen. Dessutom vill vi fästa uppmärksamheten på det faktum att Jordbruksverket som miljömålsansvarig myndighet uppenbarligen saknar relevant kunskapsunderlag för att rätt behandla fäbodbrukets förutsättningar och möjligheter. Trots den omfattande historiska markanvändningen och fäbodbrukets inte obetydliga omfattning in i modern tid så har ändå inte detta fångats upp och finns inte beskrivet och behandlat i aktuella kunskaps- och beslutsunderlag. Så framgår enligt vår tolkning av tidigare material och rapporter, och detta synliggörs också i den nu aktuella rapporten SJV Ra 2009:10 ”Utveckling av ängs- och betesmarker – igår, idag och imorgon”. Arbetet med denna rapport en förtjänstfull ambition att samla befintliga kunskaper från Ängs- och Hagmarksinventeringen, Ängs- och Betesmarksinventeringen, TUVA och statistik från miljöersättningssystemet, samt att dessutom foga till historiska referenser från en Sockenkartstudie samt en Häradskartstudie, om än det utgör en lägesbeskrivning 1850. Trots den synbarligen höga ambitionsnivån konstaterar vi uppenbara brister i det redovisade materialet och kunskapsunderlaget vad avser fäbodbrukets betesmarker. Några gånger förs resonemang och nämns det historiska utmarksbetet, men det görs inga riktade fördjupningar inom denna kategori, och i redovisade arealsammanställningar saknas relevanta uppgifter om det extensiva utmarksbetet. Varken ÄoH eller ÄoB hade någon uttalad ambition att fånga upp de extensiva betesmarkerna. I den mån fäbodmarker finns med så fokuserar TUVA främst på fäboden och den tillhörande inägomarken (som regel historisk slåttermark). Sockenkartstudien har en högst obetydlig representation av fäodbetesobjekt. Redovisningen från miljöersättningssystemet sägs summariskt inkludera även fäodbeten, men i redovisade arealsammanställningar så uppgår fäodbete till endast några tiotal eller några hundratal hektar. Beskrivningen av fäodbrukets betesmarker är alltså inte relevant.

Den inledningsvis sammanfattande slutsatsen i den relaterade rapporten (Ra 2009:10) att nuvarande antal betesdjur räcker för att klara hävden av ängs- och betesmarkerna gäller enligt vår bedömning inte fäodbrukets omfattande extensiva betesmarker. Enligt vår uppfattning behövs betydligt fler betesdjur i fäodområdet för att vidmakthålla den kulturellerade biologiska mångfalden i skog och fjäll, för att anlägga ett landskapsperspektiv på bevarande av kultur- och miljövärden inom fäodbrukets traditionella betesområden samt som grundläggande förutsättning för bevarande av lokal och traditionell kunskap.

På mer undanskymd plats i rapporten (s 63) redogörs för möjligheter att utveckla studien. Utifrån konstaterande att ”Det finns mycket att vinna på att kombinera biologisk och historisk kunskap... för bevarande av såväl biologiska som kulturhistoriska värden” så lämnas förslag på utveckling av studien genom inriktning på speciella typer av marker, exempelvis fäodbeten, ... Vi stödjer naturligtvis detta. Samtidigt vill vi understryka att nuvarande kunskapsbrister inte får leda till passivitet eller ytterligare försämrade villkor för det ännu kvarvarande fäodbruket.

Fäbodbruket och miljömålen

Fäbodbrukarna åberopar konventionen om biologisk mångfald (CBD) och Ekosystemansatsen och hävdar rätten att föra talan vad avser lokal och traditionell kunskap i de delar som berör småjordbruk med fäboddrift.

Den tidigare beskrivna officiella okunskapen om fäbodbrukets traditionella markanvändning och en därmed klargjord bristfällig kunskapsgrund vad gäller den kulturhistoriska markanvändningen i en mycket stor del av landet innebär en möjlig förklaring varför fäbodbrukets frågor, villkor och möjligheter under senare år hanterats på ett otillfredsställande sätt. Enligt vår uppfattning beaktas inte på sakliga grunder fäbodbrukets historiska markanvändning och därmed förringas och förbigås fäbodbrukets traditionella nyttjande av markområden utifrån kulturhistoriska grunder och lokala sedvänjor, liksom det innebär ett osynliggörande och en försvagning av fäbodbruket som lokal och traditionell kunskap och levande kulturarv.

Nuvarande utformning av miljömålen vad gäller fäbodbruket är därmed enligt vår uppfattning inte relevanta i relation till CBD och artikel 8j; Kvantitetsmålet saknar grund och skälig förankring, och tillämpningarna skevar i frånvaron av kvalitativa målformuleringar. Mot bakgrund av fäbodbrukets och den extensiva betesdriftens mycket stora historiska omfattning i vårt land finns enligt vår uppfattning vägande skäl för en avsevärt större omfattning av näringsdrivande småjordbruk med fäboddrift. Detta måste omsättas i förankrade och genomtänkta målsättningar och regelverk, med erforderliga existensmöjligheter och skäliga levnadsvillkor för dessa småbrukare och fäbodbrukare som kunskapsförvaltare, traditionsförmedlare och bärare av ett levande kulturarv *in situ*.

Fäbodrörelsen söker ett forum för dessa frågor med berörda parter och samhällsaktörer. Vi har under en längre tid framfört synpunkter och önskemål kring behovet av dialog, ökad kunskap om och ökad uppmärksamhet på fäbodbrukets utsatta situation och oklara villkor.

Vi är medvetna om att målen för förvaltningen av mark-, vatten- och levande resurser är ett samhälleligt val. Enligt vår uppfattning faller dock redan Ekosystemansatsens första princip även i arbetet med Landsbygdsprogrammet; Fäbodbruket och fäbodbrukarna negligeras och beaktas inte vad gäller deras rättigheter och intressen; Enligt vår uppfattning tar förvaltningen i dessa avseenden inte vederbörlig hänsyn till kulturell och biologisk mångfald; Fäbodbruket och fäbodbrukarna ges enligt vår uppfattning inte möjlighet till delaktighet och att få sina intressen rättvist behandlade.

Det för måhända alltför långt att i detta sammanhang utveckla alla aspekter kring CBD, och övriga principer i Ekosystemansatsen. Dock vill vi tydligt deklarerat att fäbodbrukarna söker en vidare dialog kring dessa, för oss grundläggande, existensfrågor samt att vi är intresserade av att delta i arbetet med våra gemensamma utmaningar och att bidra till en långsiktigt hållbar samhällsutveckling.

Fäbodbruket och Landsbygdsprogrammet

Fäbodrörelsen har under senare år återkommande framfört synpunkter och önskemål kring behovet av dialog, ökad kunskap om fäbodbruket och ökad uppmärksamhet på fäbodbrukets utsatta situation och otillfredsställande villkor; Småjordbruken med fäboddrift utgör inte sällan de sista kvarvarande djurföretagen i många byar; CBD och artikel 8j stadgar ansvar för att beakta livsutrymme och skäliga villkor för lokal och traditionell kunskap, däribland också fäbodbruket och fäbodbrukarna som kulturbärare och brukarminoritet; Osynliggörandet av det nutida näringsdrivande småjordbruket med fäboddrift innebär generellt en besvärande situation för kvarvarande brukare och djurhållare i relation till de rovdjurspolitiska målsättningarna med sina synbarligen större stödjeressurser och mer konkretiserade målsättningar som till skillnad från artikel 8j implementerats i det svenska administrativa systemet.

Så vill vi också konkret reflektera över ett nytt inslag inom RPI i Landsbygdsprogrammet - Förslag till "Ersättning för uppsättning av rovdjurssäkra stängsel...". Det måste ifrågasättas

om detta kostnadsslag alls hör hemma i Landsbygdsprogrammet. Ur vårt perspektiv så ter det sig närmast som en kostnadspost i rovdjurspolitiken.

Vi vänder oss också principiellt emot att detta framställs som en åtgärd ”För att möjliggöra hållande av betande djur i rovdjurstäta områden...” Åtminstone för det svenska fåbodområdet gäller enligt vår uppfattning istället det helt omvända perspektivet att detta i så fall ska beskrivas som en åtgärd för att under nuvarande förhållanden söka *möjliggöra rovdjursförvaltning i traditionella betesområden och historiska kulturlandskap*.

Kanske kan denna korrigerings framstå som en obetydlighet, men detta förtydligande innebär en kulturhistoriskt och naturvårdsbiologiskt mer korrekt inramning, vilket på längre sikt naturligtvis har sin betydelse för förståelse av historiska grunder, traditionell kunskap som del i marknyttjande och komplex resursförvaltning samt för de framtida prioriteringarna mellan olika intressen i samhällets avvägningar.

Det var ju möjligen så att människan hade mjölkande (betes-)djur i följe redan när hon invandrade efter inlandsisen tillbakagång. Vi vill också erinra om att flera svenska lantraser nu har lägre numerär än de refererade stora rovdjuren. Sverige har förbundit sig att bevara även dessa kulturrelaterade arter. Lantraserna *in situ* återfinns till stor del inom fåbodbruket, och förvaltningen av lantraserna införlivas därmed i frågan om regelverk och villkor för fåbodbruket och fåbodbrukarna.

Enligt vår uppfattning berörs fåbodbruket också direkt av de aktualiserade nya prioriteringarna i Landsbygdsprogrammet; Fåbodbruket utgör en historiskt väl beprövad modell för resurssnål produktion av kött och mjölk med låg – lägsta möjliga - energiinsats, vilket också implicerar en positiv klimateffekt; Fåbodbruket utgör bedömningsvis en prioritering enligt CBD och bör därmed beaktas vad gäller insatser för att bevara den biologiska mångfalden.

Måhända kan det synas som en mer visionär fråga att beakta fåbodbrukets och den extensiva betesdriftens potential för en omstrukturering av mjölksektorn, men med hänsyn till energi- och klimataspekterna borde rimligen detta åtminstone utredas nogsamt under nuvarande programperiod.

För att bibehålla och utveckla de miljö-, kultur- och andra mervärden som kan förknippas med småjordbruk med fåboddrift i det svenska skogs- och fjällandskapet bör därmed miljöersättningen till fåbodbeta återställas till den nivå som gällde före den stora sänkningen som följde med inträdet av nuvarande Landsbygdsprogram.

Fåbodbrukarna föreslår därför att miljöersättningen ska utökas även till fåbodbruket. Antingen genom höjning av ersättningarna i betesstödet eller till fåbod i bruk eller en motsvarande uppjustering av tillämpade arealfaktorer.

Föreningen Sveriges Fåbodbrukare Pauline Palmcrantz, ordf

Gävleborgs Fåbodförening *Calle Höglund, ordf*

Värmlands Säterbrukarförening *Kerstin Elofsson, ordf*

Bilagor;

- 1 ... synpunkter med anledning av Miljömålsrådets fördjupade utvärdering av Sveriges miljömål 2008 ”Nu är det bråttom” M2008/1443/Mk (2008-08-15)
- 2 ...synpunkter till uppdrag om anpassning av Landsbygdsprogrammet...med anledning av översyn av jordbrukspolitiken (Jo 2008/3869) (2009-02-23)

För kännedom;

Börje Alriksson, Miljödepartementet
Håkan Tunon, CBM